

haja v svojo višjo fazo. V tem procesu se izpreminjajo tudi pisatelji, ki socializma ne odklanjajo a limine ali pa ga sprejemajo samo politično; izpreminjajo se v ljudi, ki jim socializem zmerom bolj postaja njihova lastna stvar v najintimnejšem pomenu besede. Zato pa ne postajajo nekritični, marveč znajo ostati kritični i nasproti sebi i nasproti *svoji* stvari, nasproti socializmu v vsej protislovnosti njegovega razvoja. Skratka, oni postajajo *novi realisti*.

Predanost resnici življenja in njegovih notranjih progresivnih teženj je tisto odločilno, kar mora združevati pisatelje v socialistični deželi ne glede na šole, smeri in sloge, pretvarjajoč jih v neposredne zaveznike delovnih ljudi in njihovih prizadevanj v boju za socializem. Od tega so odvisne i izvirnost i novost i globina njihovega realizma.

Nedvomno je v tem tudi smisel Lukacsevega zavzemanja za zvezo med kritičnim in socialističnim realizmom v našem času.

S temi, tudi nekoliko kritičnimi pripombami k Lukacsevi razpravi o današnjem pomenu kritičnega realizma, smo skušali kar najbolj odstraniti možne nesporazume med našim pisateljem in njegovimi bralci pri nas, ne da bi s tem želeli zmanjšati vrednost njegove razprave, ki v svoji celoti predstavlja pomemben in zelo aktualen prispevek k reševanju sodobne estetske problematike.

SLOVO OD STAREGA MERCEDESA

(Maska)

J u š K o z a k

Arhitekt Silvester je bil imenovan za direktorja ustanove, ki je po čudnem naključju postala lastnica mercedesa, starejšega letnika. Ko ga je ustanova prepustila Silvestru za službene in osebne vožnje, se je pravkar vrnil voz iz mehanične delavnice, kjer so ga dalj časa popravljali. Vendar se okvare niso dale povsem zakriti. Sumljivo je ogledoval Silvester vdrte, za silo poklepane blatnike. Še bolj se je začudil, ko je že sedel v vozu in je na mestu, kjer naj bi bil merilec kilometrov, zagledal fotografijo tigrove glave.

»Kako bom plačeval za osebne vožnje gorivo? Kaj nima voz merilca?«

»Ne,« se je nasmehnil šofer Blaž. »To glavo sem vstavil, da sem zadelal praznino. Pri zadnjem karambolu je bilo vse razbito, ura, brzinomer, manometer, skoraj vsa armatura.«

»In stroj, dela?«

»Dela, dokler bo.«

»Blaž, zakaj se tako dvomljivo izražate?«

Blaž ni bil zgovoren človek. Kdor ga ni poznal, se mu je morda videl celo nepriljuden. »Kako bi rekel,« je zamomljal. »Če bi se bil človek tolikokrat zaletel, kot se je ta voz, preden sem ga pričel voziti, bi bil že davno na obdukcijski mizi.« Čez čas je previdno pristavil. »Najbolje bi storili, če bi ustanova kupila nov voz.«

»No, o tem lahko samo sanjava,« se je zasmeljal Silvester. »Druge ustanove še takega nimajo.«

Službena potovanja med tednom so trajala dan, kvečjemu dva. Šofer Blaž je obenem opravljal službo pomožnega telefonista, kadar ni vozil.

Silvester je v mladosti in še nekaj časa potem pisal pesmi, dokler se mu ni beseda posušila. Ostalo mu je le navdušenje, pogosto patetično, za lepoto, za poezijo in slikarstvo, posebno še za naravo, kjer je vedno v dneh potrnosti in malodušja iskal uteho. Imel je pod Karavankami zasilen weekend, sobo in kuhinjo, ki ga pozimi ni mogel prekuriti. Že v zrelih letih ga je prijatelj izvabil v gore. Prvo doživetje na skalni višini se je izpremenilo v strast, ki ga tudi v starejših letih ni minila. Vsak vzpon in premagovanje upora je doživljal vedno kot zmago in sprostitev. V višinah ga je vselej zapustila moreča otopelost, ki ga je večkrat napadala in ga mrtvila po cele dni. V dolinskem svetu se mu je prebujala v srcu otroška radost, kadar je gobaril ali brez cilja pohajkoval po gozdovih. Za mehaniko ni imel daru. Čeprav se je rad vozil z avtomobilom, se ni poglobil in seznanil z ustrojem motorja in voza, še manj, da bi si pridobil izkušnje vozača. Počasi je razumel, kdaj Blaž menja prestave, ne bi se mu pa posrečilo vžgati motorja in premakniti voza. Vkljub temu ni Blaž iz ljubezni do stroja in motorizacije nikoli izrabljajal ali preizkušal Silvestrove nevednosti.

V zgodnji jutranji uri sta se vozila na službeni pregled. Življenje je že pritekalo na mestne ulice. Silvester je opazoval ljudi, mimo katerih je brzel voz. Srečaval je nove obraze, nobenega ni poznal. Dekleta so se živahno ogovarjala, med njimi so samotarke z zamišljenimi očmi prehitevale gruče. Silvester se je poskušal ozreti, ni vedel, ali se je motil ali ga je res znanec pozdravil. Blaž se je hitro umaknil na desno, da se je izognil dvema kolesarjema, ki sta vozila vštric, se po-

govarjala, da sta šele v zadnjem trenutku zagledala voz. Blaž je zagodrnjal. Nejevolja ga še ni minila, ko je zopet hitro zavil, da se je Silvester stresel. Tik pred vozom je prestrašena mati vzdignila plavalasega fantička in ga z vso silo postavila na pločnik. Blaž ji je požugal, mlada mati, ki si je od strahu že opomogla, se mu je prijazno nasmejala. Mimo voza so korakali delavci, nekateri v gručah, drugi posamič, povečini oblečeni v kombinezone. Mlajši so se šalili, medtem ko se je starejšim poznala utrujenost in zgaranost ter se niso ozirali po okolici. Videlo se je, da že preveč poznajo dnevno pot. Tovornjaki, visoko naloženi z zabojčki, so drveli proti mestu, da je moral Blaž zmanjšati brzino, ker so se prehitevali in drugim vozovom zapirali pot. Blaž se ni zmenil za srdito hupanje za seboj. Šele ko se je vrsta tovarnjakov zredčila, je švignila mimo široka, lesketajoča se limuzina, iz katere se je šofer z jeznim obrazom ozrl na Blaža, ki se je samo posmehtnil. »Zamerilo se mu je, da mu taka krača zapre pot. Ne meni se za prometne predpise.«

Iz hiš so že prihajale gospodinje s cekarji in mrežami. Nekatere so se ustavljale pred pekarno, druge so se uvrščale v rep pred mlekarno. Na levi strani ceste so branjevke kopičile zelenjavo in sadje, kar so sproti dovažali tovarnjaki, in so se šoferji glasno prerekali. Blaž se je ozrl skozi okno, ko so drveli mimo posebni vozovi valjaste oblike s tujimi napisi. Tudi Silvester jih je radoveden ogledoval, ker jih doslej še ni videl.

»Hladilniki, za izvoz mesa.«

»Od kod vam, Blaž, vse novice?«

»Med šoferji se vse izve.«

»Še več, kot je resnica.«

»Šoferjem ne ostane nič prikrito.«

»Vidim, da ste živa kronika.« — »Motorizirana,« se je posmehtnil Blaž.

Ko je zaslišal Blaž hupanje za seboj, je takoj zmanjšal brzino. Prehitel ga je rešilni voz in obstal tik pred njim na pločniku. »Po otročnico so prišli.« Blaž se je previdno izognil.

»Nov človek prihaja,« je pomislil Silvester. »Nov človek, če bo mati srečno rodila. Čez nekaj let bo že racal med temi, ki hodijo danes po cesti, in bo gledal že drugo podobo življenja. — Življenja?« je premišljal Silvester. »Saj to ni življenje, to gomazenje na cesti, vse to je le nagonsko premikanje, življenje je zadaj, tista ideja, tisti smisel, ki usmerja vse nagonsko gibanje ljudi. In vsak smisel mora imeti daljne cilje, da se ljudje ne razočarajo, da jim ne zastanejo noge.«

Zaslišala sta za seboj hupanje rešilnega voza. »In ta človek, ki se bo danes ali jutri rodil, bo imel druge poglede na življenje kot mi, saj življenje sproti poraja nove misli o sebi.«

Drsela sta po asfaltirani cesti, spodaj v strugi je tekla sivozelena voda. Onstran vode so se širile njive in travniki in se grmadile zasnežene gore. S hrumečo brzino, da sta čutila pritisk zraka, je švignil mimo nov »Volkswagen«, ki se je šele daleč pred njima usmeril v cestni tir.

»Vozi z brzino, da ga kar zanaša,« se je zasmel Blaž za volanom. »Če bi se naju samo dotaknil, bi bila kar zrela za Odpad.«

Skozi vas je Blaž zmanjšal brzino, da so se razložili predmeti v izložbah. Šolski otroci so prihajali iz hiš in Blaž je previdno krmaril skozi živžav pred šolo. Zapustila sta zadnje hiše, na obeh straneh ravne ceste se je sprostirala ravnina.

V prvem gozdičku se je voz ustavil. Blaž je nejevoljen zlezal iz voza in si najprej ogledal kolesa. Pnevmatike so bile cele in polne. Odprl je pokrov, pregledoval motor in godrnjal. »Na tako kračo se ne moreš nikoli zanesti.«

Silvester se je sprehajal ob cesti med smrekami, dokler ni prišel do preseke, kjer je pogled splaval po ravnini do gora, na katerih so se svetili beli vrhovi. Preorane njive so čakale pomladnega diha. Ozimina je bila še bledikasta, travniki pregrabljeni in pognojeni. V gozdovih so bila listnata drevesa med temnimi smrekami gola in siva. Vsa zemlja je čakala toplih vetrov. »Predpomlad,« je pomišljal Silvester, ko je brodil po šumečem listju hrastičev. Dotik z zemljo mu je zopet obudil občutje vznemirjenosti, kakor vedno v naravi. Oči so objemale gore, spremljale bele oblake, blodile nad prostranimi, preoranimi njivami. »Naravi nista potrebna nobena ideja, noben smisel,« je prešinilo Silvestra. »Vse je v njenih močeh.« Trdo je zastavljal noge, da je še bolj neposredno občutil mehko, neprebujeno zemljo, ko se je vračal k vozu, kjer je Blaž vžigal in preizkušal motor. »Svečko sem moral izmenjati. Vedno je kaj narobe.«

Ko je Silvester zopet sedel v vozu, mu je pogled še vedno uhajal skozi okno. »Življenje moraš vedno olepšavati, da ljudje ne vidijo njegovih reber. Narave nikoli. Tudi kadar je mrka in grozljiva.«

Medtem ko je Blaž godrnjal nad zamudo, je Silvester šaljivo medital. »Nepopoljšljiv romantik si, Silvester. Zdaj sanjariš o doživetjih v naravi, ko se ves svet zanima za tehniko, motorje in izume. Lepote narave so le še merkantilnega pomena za turizem.«

Voz za vozom ju je prehiteval, vendar Blaža ni zavedlo, da bi pospešil. »Ravnati s takim vozom je teže kakor sedeti v novi limuzini.«

Mesec je minil. Vozila sta se po širokih serpentinah čez prelaz iz doline v dolino. »Zdi se mi, da se je mercedes že vrgel po vas,« se je šalil Blaž. »Vkreber leze s tako lahkoto, da se mu čudim. Še vedno vozim z drugo.« V dolgih zavojih sta zmagovala vzpetine. Še dve ali tri serpentine in bila bi na sedlu, ko se je mercedes nenadno ustavil. »Zdi se mi, da je kolo.«

»Kako veste?«

»Že dalj časa sem čutil, da popušča zadnje desno kolo.« Blaž je zlezel iz voza. Videl je, da je kolo izpustilo. Ko ga je snel, je odkril majhen žebelj med zobci pnevmatike.

»Verjemite, da se vam čudim. Sedel sem na tej strani in nisem ničesar čutil.«

»Šofer mora takoj čutiti, če ni kaj v redu.«

»Nič ne de,« se je smejal Silvester. »Bom pač posedel. Od tu je prelep razgled po pobočju. Je že prava pomlad. Češnje cveto. Poglejte tiste kmetije, kakor bi beli oblaki obviseli na drevesih. Vrbe so že zelene in breze odganjajo. Tudi gozd živi. Bukve brste. Ne poznam lepšega zelenja, kot so mladi bukovi listi.«

Blaž je izmenjal kolo in se večkrat ozrl po pokrajini. Zagledal se je v cvetoče češnje in zeleno ozimino. »Kakšne barve!«

Počakal je, da se je Silvester ločil od pokrajine in sedel v voz. »Na vrhu počakajte, da se še razgledava.« Blaž je menjal prestavo, odprl plin in v dveh, treh sunkih sta obstala na sedlu. Sedla sta med vresje in objela pobočje in dolino s pogledi. Med temnimi njivami je zelenela baržunasta ozimina, lahen veter se je sprožil s prelaza in vznemiril mlado rast.

Toplo sonce je izvabilo Blažu zaupljivost. »Večkrat sem premišljal, kako bi naslikal tako pobočje. Zelo rad slikam, kadar imam čas in ni nujnih voženj. Če bi želeli, bi vam rad pokazal slike, ki jih imam precej. Spomine na kraje, ki sem jih prevozil.«

Silvester se je začudil. »Slikate?«

»Zase, za spomin. Tudi naš mercedes sem že naslikal.«

»Tako marogastega in pokvečenega?«

»Dal vam ga bom za spomin,« se je smehljaj Blaž.

»Od kdaj slikate?«

»V mladosti me je samo to mikalo. Kjer koli sem iztaknil papir in svinčnik, vse sem poslikal. Takrat sem najrajši risal stroje. Pokazal sem risbe nekemu profesorju, ki mi je zelo prigovarjal, da bi se vpisal na tehnično šolo. Oče pa ni imel denarja, da bi me poslal v šolo, in tako so šle moje sanje po gobe. Naš sosed je bil ključavničar, moj oče me je dal njemu v uk, da sem potem lahko še doma pomagal pri delu. Še

preden sem se izšolal, sem brez očetove vednosti našel delo v neki mehanični delavnici, kjer so popravljali motorje in stroje. Voziti sem se naučil, da sam nisem vedel, kdaj. Saj sem bil vedno na motorju. Pravi čudež, da se takrat nisem ubil. Kaj smo vse pobalini počeli. Ko sem imel izpit za mehanika, sem neke nedelje zasledil razpis nekega lesnega podjetja, ki je iskalo mehanika in šoferja. Vzeli so me brez šoferskega izpita. Vozil sem tovornjak in tudi šoferski izpit sem hitro opravil.«

»Blaž, tega ne razumem, da vas, ki ste mehanik in šofer, mika voziti tako podrtijo, kot je naš mercedes. Na izbiro bi imeli boljših voz in tudi tovornjakov.«

»Odkrito vam povem, tovornjak je lažje voziti kot osebni voz in vendar sem se navozil do sitega. Nekaj časa gre, potem se ti vse upre. Podjetje ni imelo nobenega predpisanega delovnika. Vrnil sem se ob štirih zjutraj, ob šestih so me že budili, da sem peljal direktorja. Tako je minila noč brez počitka, drugo jutro zopet na vse zgodaj s tovornjakom. Po kakšnih cestah! Ne cestah, kolovozih. Zaslužilo se ni slabo, a moči je pilo. Dvakrat sem za las ušel. Enkrat na mostu. Imel sem spremljevalca, ki me je vso pot nadlegoval, da bi mu za kratek čas prepustil volan, ker se je že sam preizkušal. Na ravni cesti, ki ni bila preveč razdrapana, sem mu izročil volan in povedal, kako naj vozi. Srečno je zapeljal na most. Takrat je privozil izza ovinka na most drug tovornjak. Fant se je zmedel, ne vem, kako je obrnil volan, da sva se znašla ob ograji. Imela sva tri tone naloženih hlodov. Danes se ne spominjam več, kaj sem storil. Vem le, da sem zagrabil volan in da sva obstala. K sreči se je ustavil tudi nasprotni tovornjak, da sem se lahko umaknil z mostu. Od takrat nisem nikomur več prepustil volana. Drugič me je srečala smrt v samotnem kolovozu, kjer ni bilo daleč naokoli žive duše, edino visoko gori v gozdu so tesarji pripravljali hlode. Dvakrat sem že srečno izvozil, v tretje pa se je bila najbrž zemlja podsula in prva kolesa so se zagozdila. Hlodi so zdrknili naprej in vtisnili streho kabine. Zakaj je motor prenehal delati, nisem vedel. Takrat sem bil prepričan, da je konec. Do postaje je bilo še najmanj deset kilometrov, nekaj manj do bližnje vasi. Vedel sem, da se ob tej uri ne bo živ krst prikazal.«

»In kako ste se rešili?«

»Gola sreča. Tesarjem je zmanjkalo žganja in so poslali fanta ponj v vas, kamor je hitro zdrsel po bližnjicah. Vkreber se mu ni dalo in je počasi lezel po kolovozu. Vedel je, da bom še enkrat nalagal in je mislil, da se bo lahko prisedel. Fant je skočil po tesarje, ki so napeli vse sile, in se jim je šele proti večeru posrečilo razmakniti hlode, da

sem lahko zlezel iz kabine. Šele drugi dan smo zrinili tovornjak v dolino.

Bilo je tik pred vojno, moj letnik je bil že vpoklican. Takrat si nisem mogel prebrati. Podjetje me je oprostilo vojaške službe. Ko je prevzel vodstvo italijanski komisar, smo se šoferji organizirali in sabotirali. Prevažali smo tudi orožje in material na deželo za partizane. Po vojni sem bil nekaj mesecev brez prave službe. Vozil sem zopet tovornjak enkrat pri tem, po potrebi pri drugem podjetju. Ves čas sem se ogledoval za mirnejšo službo, dokler me ni sprejela naša ustanova. Ne rečem, da ne bi rad vozil, to je moj poklic in vse moje življenje. Z leti pa sem se naučil paziti nase in na voz. Gotovo ste že opazili, da vozim zelo previdno in ne drvim.«

»Seveda sem opazil, a sem sklepal, da zaradi voza.«

»Res, s takim vozom se ne da drveti. Človek je zadovoljen, da sploh kam pride. Z večjim veseljem bi vozil dober voz.«

Silvestru ni ušlo, da se je Blaž, kakor se je pritoževal zaradi voza, vendar navezal nanj in mu poskušal podaljševati življenje. »Ne bi mu prisodil, ko tiho sedi za volanom, da opazuje lepoto pokrajine in išče slikarskih motivov. — Zaupljivi pogovor mu je izvalil izpoved skritih nagnjenj. — Življenje je surovo. Drug drugemu zatiramo življenjske kali. — Človek nikoli ne ve, zakaj se v ljudeh porajata nezaupljivost in mržnja.«

Medtem ko je Blaž vžigal motor, je Silvester še enkrat objel slikovito podobo pomladne rasti, ki je kipela oblita od veselega sonca v razkošju vseh barvnih odtenkov. Potem je zlezel v voz, ki je kakor črn hrošč pričel polzeti nizdol.

Sredi pobočja, pred ostrim ovinkom, je puhnil mimo motorist, ki je na zavoju komaj še obdržal ravnotežje.

»Temu se mudi,« se je posmehnil Blaž in se počasi spuščal v dolino. Za zadnjim ovinkom, kjer se je cesta iztekala v dolino proti trgu, je hitro zavrl. Cesto je zapirala gruča ljudi, ki so se prerivali in kričali. Ko sta izstopila, sta videla, da se nekateri prizadevajo vzdigniti konja, ki je ležal pred prevrnjenim kmetiškim vozom. Voznik je sedel v travi, se ves zmeden oziral po ljudeh in stokal od bolečin. Obleka je bila povaljana, na čelu se mu je strčila kri. Silvester je zvedel med kričanjem, da ima voznik zlomljeno roko in da so že poslali v trg po pomoč in po zdravnika. V jarku ob cesti je ležal zveržen in razdejan motor. Prvo kolo zasuknjeno in pokvečeno, ročaji ukrivljeni. Ne daleč v okrvavljeni travi je Silvester zagledal motoristovo truplo. Obraza, vsega oblitega od krvi, ni bilo moč spoznati. Široka rana je zevala na čelu. Blaž se je ponudil, da se odpelje v trg po zdravnika.

»Kar bliskalo se je, tako je pridrvel,« je pripovedoval nekdo Silvestru. »Naenkrat ga je zaneslo, zaprašilo se je pod kolesi, in udaril je z vso silo v voz. Ves čas sem ga gledal in kar zamižal. Treščilo je in vse je bilo na tleh. Voznik je odletel z voza, se malo pobil na glavi in mislim, da ima zlomljeno roko. Vidite, konj že stoji. Ne bo hudega, čeprav se živalci tresejo noge. Motorist je bil že mrtev, ko smo ga potegnili z motorja. Krvava glava je kar omahnila. Še dihnil ni več. Najbrž ima tudi prsni koš vtisnjen in še kaj. Kaj bi ga pregledovali, on je že odžvižgal.«

»Odžvižgal je.« Silvestra je beseda prizadela. Malo prej, gori na sedlu je doživljal vulkansko moč življenjske radosti in zdaj stoji pred truplom človeka, ki je v trenutku izgubil iz življenja. »Odžvižgal« je človek, mlad in drzen, brez odmeva sredi pomladnega razkošja. Le trava, na katero so ga položili, je okrvavljena. Kakor je Silvestra prej opazka dirnila, tako se je počasi zavedel, da se tujčeva smrt tudi njega ni globlje dotaknila. Pretresel ga je le pogled na razdejano življenje, ki je ugasnilo za nič, morda samo po lastni krivdi. »Jalova smrt,« je prešinilo Silvestra.

Iz trga se je prikazal vprežni voz, z Blažem se je pripeljal zdravnik. »Precej sva se zamudila, ne vem, če boste do večera opravili. Cesta je slaba, ne morem hitreje yoziti.« Ne da bi se Blaž še enkrat ozrl, je odpeljal.

Po dveh letih se je Silvester zadovoljivo nasmehnil, ko je videl, kako Blaževo zaupanje v voz narašča. Čeprav mu je že večkrat pre-rokoval konec, ga je dal prepleskati in sedeže pretapecirati.

»Pomladili ste ga, Blaž.«

»Če bi ga mogel tudi znotraj, bi bil kar spodoben, čeprav ne more zatajiti preteklosti. Pečice bi bil potreben, pa je ne zmoremo.«

»Nič zato, se pač pozimi ne bova vozila.«

Peljala sta se na Kras, ko je Silvester predlagal, da bi zapustila glavno cesto in poskusila skrajšati razdaljo po gorski poti. »Rad bi videl, če že cveto tiste posebne gorske potonike. Pred leti sem jih na nekem pobočju videl tod ob tem času cel vrt. Če se upate z našim vozom?«

»Mislim, da se ne bo ustrašil, saj je že vajen.«

Zavila sta s ceste in se kmalu znašla na kamnitem kolovozu. Blaž je obstal in šel ogledovat pot. Ko se je vrnil, je svetoval Silvestru, da bi izstopil in šel peš do vrha. »Ni daleč, potem je cesta trda in lepa. Bojim se za peresa.«

Previdno, da ne bi zadel kje v skale, se je pričel stari mercedes boriti z vzpetino. Silvester je vrh klanca opazoval, kako se voz spretno

izogiba skalam in se mu bliža. Ko je obstal na gladki cesti, se je Silvestru zdelo, da se je kar oddahnil. Odkar se vozi z njim, ga je večkrat obšlo občutje, kakor da tudi stroj živi, še posebno, ker ga je Blaž pogosto ogovarjal kakor dobrodušnega konjička.

Gorska cesta je bila trda in gladka, da se je je Blaž razveselil. Včasih se je lahko vzpenjala, zopet padala ter se vijugala po ovinkih v gozdne globine. Na ovinku sta presenetila sloko srno, ki je okrenila drobno glavo, da so se zasvetile začudene oči, in že se je v prožnem skoku pognala v grmovje in bliskovito izginila.

Silvestra je že od mladosti navdajala tišina v gozdovih z nekim posebnim nemirom. Pohajkovanje med visokimi smrekami ali košatimi bukvami mu je bilo vselej doživetje. V ozračju zelenih globin se je čutil zapredenega v samoto, v kateri je vedno pričakoval, da se mu bo nekaj razodelo, česar v življenju še ni videl. Hodil je po mahu, da ne bi vznemiril tišine in preplašil nevidnih ptic, gostolečih v gostih krošnjah.

»Že od nekdaj,« je premišljal Silvester, »je domišljija porajala pravljice o strahovih, prikaznih, tajnih hudobnih in dobrotljivih bitjih v gozdovih. Koliko pesmi se je spočelo v gozdnih tišinah. Tako ustvarja človeška fantazija gozdni lepoti dvojno življenje. Prasila rasti prebuja človeški eros.«

Silvester je v duhu preletel razdobje človeških odnosov do narave, ko se ji je človek še s strahom podrejal, se potem zavedel moči, da ji lahko izpreminja podobo, zatre celo njeno rast. Vendar si ni še osvojil oblasti nad njeno notranjo silo.

»Če premislim,« je Blaž pretrgal Silvestrovo premišljanje, »koliko sem že prevozil lesa in še vedno bodo imeli drugi voženj čez glavo. Kakšna bogastva so si nekateri nakopičili z lesom in kako so živeli. Šef lesnega koncerna, pri katerem sem služil, je imel nič koliko lovskih koč, tri dvorce v gozdovih in še palače v mestu. Ne rečem, zase so dobro gospodarili. Tudi zabave, na katere so vabili prijatelje in politike in ki so trajale včasih po več dni v lovskih dvorcih, so bile dobro preračunane na korist. In kaj je imel človek od tega bogastva? Trdo garanje in večni strah, da te poženejo na cesto.«

»Blaž, vaše vprašanje je ustvarjalo človeško zgodovino.«

»Potem bo imela zgodovina s tem vprašanjem še veliko opravlka,« se je posmehnil Blaž.

Med smrekami se je zasvetlikalo.

»Mislim, da sva iz gozda,« je sodil Silvester. »Tod nekje sem videl takrat tiste potonike, ko sem se vozil s prijateljem, bivšim komisarjem partizanske čete.«

Blaž je moral dvakrat menjati prestave, da je zmožgal vzpetino, po kateri sta se vzdignila na odprto ravan. Kmalu sta zagledala pod cesto hišo brez oken, z razdrapano streho. Od zamakanja se je ostreže že udrlo. Gospodarsko poslopje, nekoč razsežno, je bilo razdejano, da so ostali samo še zidovi. Na širokih njivah je sonce obujalo samo še osat in plevel.

»O tej hiši in oni bliže gozda, ki je požgana, mi je pripovedoval komisar, ko je prišel iskat grobove.«

Nedaleč od hiše se je avto ustavil. Kakor si je Blaž prizadeval oživiti motor, ni mu uspelo. Silvester je stopil do gozda, kjer je ob robu iskal potonike. Po listih in sadovih je sklepal, da so že odcvetele. Vrnil se je do ceste in sede pričakoval, da odkrije Blaž napako.

»Tega so potonike krive,« se je šalil Blaž. »Svečke so v redu. Ne morem uganiti, zakaj se kuja. Star voz je star voz.«

»Dva kmeta samotarja sta živela tod. Gorenji je imel bolj sončne njive, in to je peklilo dolenjega, ki mu je gozd metal senco na njive. Najbrž je bila tista senca kriva, da je iz pogoltnosti osumil gorenjega, ko se je ustavila v bližini četa belih, zvez s partizani. Beli so ustrelili gospodarja in odpeljali družino, ki so jo fašisti potem poslali na Rab. Vrnil se ni nihče. Drugo leto je taborila tod četa partizanov, ko se je pomikala na Kras. Dolenji se je slinil komisarju in komandirju, prinašal kruha in mleka. Preslepil ju je, da nista pošiljala patrolj daleč v okolico in so le straže v gozdu pazile na tabor. Na večer, tik pred odhodom, ju je povabil na koline. Komisar mi je pripovedoval, da je pričel nekaj sumiti, ko je opazil, da gospodar večkrat izgine v veži in si prišepetava s hlapcem. Namignil je komandirju, da bi se vrnila k četi. Ko je razločno slišal, da je nekdo zaklenil vrata, je odločno vstal. Ker je videl, da se je kmetič zmedel, je hitro odprl okno. Komaj sta se znašla pred hišo, je pričelo pokati od vseh plati. Čeprav je bila zaseda dobro pripravljena, so se partizani hitro znašli. Imeli so boljše orožje, s katerim so kmalu razbili obroč in prišli belim za hrbet. Nekateri so se vdali, drugi zbežali, le peščica, med njimi kaplan, se je vgnezdila v hiši, od koder so srdito streljali. Partizani so z bombami razbili zadnja vrata in vdrli v hišo. Beli so se bili zagrizeno, dokler se ni na postrešju vnelo. Hiša je gorela, a vdali se niso. Stopnišče se je že sesulo v ognju, skozi okno so še vedno padali streli. Ko jim je pošla municija, je pričel nekdo s hripavim glasom moliti in drugi za njim, dokler niso živi zgoreli. Kmeta in hlapca so ujeli v gozdu pod hišo. Pri zaslišanju je vse priznal, potem ko je sprva poskušal za vse okriviti hlapca, ki je povedal, da sta skupaj izdala gorenjega kmeta in sedaj obvestila bele. Sodili so ju in streljali spodaj v gozdu. Družini so

dovolili odpeljati živino in kar je še ostalo. V spopadu so padli komandir, komisarjeva žena in še štirje borci. Te grobove je šel komisar iskat.«

»Jih je našel?«

»Je, više gori v gozdu. Dva grobova sta bila razrita, da so naokoli ležale človeške kosti. Ostala sva do večera, da je postavil na robu gozda spominsko znamenje, ki ga sedaj ni več. Grobove so potem — kolikor vem — odkopali in položili kosti v grobnico v dolini.«

Blaž se je že znojil, ko se mu je naposled le posrečilo odkriti napako. Ko je pritegnil še dva vijaka, se je oddahnil in zravnal. »Kabel je pregorel. Če bi ne imel k sreči drugega, bi tod obtičala.«

»Kdo ve in kdaj bi se kdo pripeljal mimo. Prva vas je še precej vstran. Morala bi peš po pomoč.«

Blaž se je ozrl na cesto. »Ni videti, da bi kaj pogosto vozili po teh gozdovih.«

Silvester je občutil, da je Blaž zamolčal porogljivi očitek, da si samo on izbira take poti.

Vkljub jezljivemu ubadanju z motorjem se je v Blaževih očeh smehljalo zadovoljstvo, da mu je uspelo popravilo. Mehanik je premagal uporni motor.

Šele ko si je osnažil umazane, oljnate roke, se je ozrl okoli sebe. »Lep kraj. Vendar človeka kar zgrozi ta samota med razvalinami, kjer so včasih živeli ljudje. Najbrž se ne bo več kdo naselil na teh jasah. Njive so opuščene in vse polne kamenja.«

»Ne verjamem, da bi koga spet zvalilo v to samoto. Še iz vasi se danes pomikajo v dolino in v mesto.«

»Kjerkoli se voziva, ni kraja, da ne bi zadela na grobove iz te vojne.«

»In koliko je skritih po gozdovih.«

»Šele zunaj spoznaš vse grozote te vojne.«

»Pa revolucije, ki je obetala človeku resnično svobodo in še vedno obrača naše življenje.«

Blaž je vžgal motor, da se je mercedes nekaj časa grmeče stresal in potem z enakomernim brnenjem zdrsel po cesti. »Kako zdaj lepo vleče.«

Cesta je padala in zavila zopet v gozd. Ko se je Silvester ozrl na Blaža, ki je pozorno prisluškoval motorju, se je sam sebi posmehnil. »Jaz pa sanjarim, kakor da se vozim na oblaku in ne v starem mercedesu.«

Za gozdom se je prikazala tiha vasica, kjer se je obzorje razmaknilo do daljnih gozdnatih valov, ki so se v soncu videli le v medlih

obrisih. Med vinogradi in njivami se je cesta hitro spuščala v zeleno dolino.

»Koliko novih hiš,« se je čudil Blaž, »in še kar zidajo. Tudi tovarna je nova.«

»Blaž, voziva se skozi novo revolucijo. Življenje se izpreminja.«

»Poglejte ljudi, ne ločite jih od mestnih, tako se oblačijo.«

Ko je popoldne prišel Silvester iz združne dvorane, mu je Blaž odprl avto in se še za volanom hudomušno smehljajal. »Zdaj sva vsak svoje doživela.«

»Jaz nič posebnega, in kaj ste vi?«

»Da dela revolucija lačne oči.«

Silvester je smehljaje se prisluhnil.

»Ko so pričela dekleta prihajati iz dvorane, sta se dve — ne bi jima prisodil dvajset let — ustavili pred vozom. Potem se je ena, videti je bila zelo živa, namrdnila in dejala drugi. — Glej, s kakšnim vozom se vozi. Predpotopna tipa. — Škoda, da ju niste videli, kako sta se prezirljivo smejali.«

»Blaž, mladost ima perutnice. Tega bi jima tudi mercedes ne zameril.«

Stari mercedes je nekaj tednov pozneje doživel novo ponižanje, ki mu ga je Blaž sam prizadel. Silvester je moral na pogreb pomembnega znanstvenika. Domenila sta se, da ga bo Blaž počakal pred pokopališčem. Ko so bile pogrebne svečanosti opravljene, je Silvester med prvimi odhajal. Pred vhodom se je oziral za Blažem. Presenečen je obšel dolgo vrsto limuzin. Vrstili so se chevroleti, buicki, najnovejši mercedesi, cadillac, opel kapitani, BMW, fiati 1400, alfa romea, citroën in drugi, ki jih Silvester ni poznal. Silvester se je zaman oziral po Blažu. Vračal se je zopet proti vhodu, ko ga je zagledal pod drevesi onkraj ceste.

»Prehiteli ste me,« se je opravičeval Blaž. »Nisem vas še pričakoval.«

»Iskal sem vas v vrsti in ugibal, kje ste.«

»Zapeljal sem na to stran, ker mi je bilo nerodno, da bi se z našim vozom postavil v vrsto takih, ki se na njih pasejo oči. Ni me strpelo, da bi si jih ne šel pogledat. Kako je napredovala tehnika. Meni so ljubši manjši vozovi kakor amerikanci. Te francoske, švicarske in nemške voziti je res užitek. Kako sedi na cesti. Poglejte, tretji je francoski in zraven švicar.« Blaž ni mogel odtrgati oči, ki so se od zavzetosti iskrile.

»Blaž, tudi to je revolucija. Zdaj se ne boste več jezili na dekleta, ko ste ga danes sami skrili.«

»Zasramovati ga vseeno ne pustim.«

Medtem ko se je Blaž še vedno oziral po vozovih, se je Silvestru zopet prikazala jama, v katero so spuščali krsto. »In to je konec vsega,« je razmišljal. »Sirni svet, polja, razsvetljena mesta, gozdovi, gore, vse premine. Stisnejo te med štiri deske in nasujejo nate prsti.« Ni mogel pregnati neke čudne groze, ki ga je pretresla, ko je stal ob jami in gledal tesne stene zadnjega pristana, gladko obsekane, da je razložil plasti proda in prsti. »Bil je in ni ga več. Jutri bodo še govorili o tebi, potem te življenje preraste. Če se te bo še kdo spomnil, se bo samo še imena. Morda bo v zadregi priznal, da si ne more več priklicati tvojega obraza, tvoje hoje. Silvester, ni s tabo prav tako? Bi spoznal danes očeta in mater, če ne bi imel fotografij?« Silvester se je nehote zdrznil. Pred njim je ležal pokojni, kakor ga je zagledal, ko je stopil k odprti krsti, preden so jo zaprli. Bedno, izsušeno telo v črni obleki. Komaj je koščeno sivi obraz spoznal, tako ga je izsesala bolezen. Le poteze okoli stisnjenih ust so še živo spominjale nanj. Silvestru se je zdelo, da so otrpnile v izdihu — »Konec.« V kotu sta stala sin in hči. Vlažne oči so v mrtvaški tišini še enkrat obujale očeta.

Pred nekaj tedni sta se srečala v parku. Drevesa so se že okošatila, sočne trave so dozorevale. Pridrsal je počasi po stezi in prisedel. Silvestru ni ušlo, da bi bile vprašujoče oči rade uganile že iz pogleda svojo usodo. Molče sta si stisnila roki. Njegova je bila vlažna, ledeno mrzla. Od strani je Silvester ošinil upadla lica, višnjeve ustnice in rosne kaplje na čelu. Prijatelj se je poskusil nasmehnuti. »Prišel sem se napit sonca. Zjutraj sem z muko dovršil zadnje poglavje razprave, o kateri sem ti pravil.«

Silvestra je pretresla beseda — zadnje poglavje —. S hripavim glasom je čez čas potožil. »Zdravnik mi obeta, da bo kriza minila. Tolažba. Jaz pa vem, da gre h koncu... Silvester, ne bova več hodila po gobe. Se še spominjaš, kako sva bila neumna in drug drugemu nevoščljiva? Če bi jih mogel vsaj še gledati.« Kakor da je preslišal Silvestrove prigovore, se je srepo zagledal v drhteče trave, nakar se je s težavo vzdignil. »Pospremi me, če utegneš.« Zadnjič sta si stisnila roke. Izmučen od pekočih bolečin ni Silvestra več spoznal, ko ga je ta obiskal.

Blaž se je večkrat radovedno ozrl na molčečega Silvestra. Mrtvi prijatelj se je še vedno vozil s Silvestrom. »Samo ljubezen občuti smrt. Življenje ne loči med rojstvom in smrtjo.«

»Nekaj spet ni v redu.« Blaž je zaskrbljen ogledoval voz, ko sta obstala pred hišo. »Že nekaj časa poslušam čudno hrustanje, ne vem, od kod prihaja. Jutri bom voz natančno pregledal.«

Silvester, še vedno nekam odsoten, se je posmehnil. »Maščuje se, ker ste ga danes razžalili.«

»Naš mercedes bi se lahko za marsikaj maščeval.«

Drugi dan je prišel Blaž z zaskrbljenim obrazom. »Slabo kaže. Na diferencialu je strtih nekaj zobcev. Zdi se mi, da tudi menjalnik ni čisto v redu.«

»Se da še popraviti?«

»Ne morem reči, dokler ne vidim. Zapeljal ga bom v mehanično delavnico. Mojster mi je že obljubil pomoč. Na tega moža se zanesem. Za najtežja popravila so se vsi obračali nanj. Če bom sam pomagal, bomo tudi nekaj prihranili.«

Silvester je čutil, kako je Blaža prizadelo. »Rad bi prišel pogledat, kako se vam bo posrečilo.«

Blaž dalj časa ni črnil besede, a dvomov ni mogel prikriti. Na vsako vprašanje je dajal nejasne odgovore. Zato je Silvester prenehal poizvedovati, dokler ni Blaž neko jutro bolj samozavestno stopil v pisarno. Z zaupljivim nasmeškom je povabil Silvestra. »Če vas še mika, pridite pogledat. Upam, da pojde.«

Silvester je prišel na dvorišče, kjer so po vseh kotih ležali deli motorjev, stare zračnice, razrezane pnevmatike in ogrodja koles. Pred mehanično delavnico, od koder so se čuli rezki kovinski zvoki in bruhanje bencinske spajkalke, je zagledal pod široko streho mercedes, ki je ležal na dveh visokih kozah. Silvester je radovedno ogledoval kovinasti motor in omrežje kablov ter sprva ni niti opazil Blaža, ki se je v zamazanem kombinezonu, s počrnelimi rokami vzdignil na drugi strani izpod voza. Samozavestnega samozadovoljstva ni prikrival, ko si je z rokavom obrisal potno čelo.

»Ravno zdaj sem zamenjal ležaje pri menjalniku. Prej sem razdržal ves motor in ga očistil. Nekaj kablov je novih. Zdaj imamo nov diferencial.«

»Nov? Kje ste ga dobili?«

»Je nov in ni nov,« se je muzal Blaž.

Iz delavnice se je približal mojster. »Še meni ne pove, kje ga je iztaknil. Kar dober diferencial. Spreten mehanik,« je pohvalil Blaža in mu položil roko na pleča. »Skoraj vse delo je sam opravil. Le včasih smo mu malo pomagali.«

»Jutri bo že treba, pri diferencialu.«

»Bomo priskočili. Tako delo človeka zmeraj mika. Saj gre — bi rekel — za koren voza. Kmalu se boste zopet vozili, direktor.«

»Dela vam nikoli ne zmanjkuje.«

»Saj ne moreva z bratom vseh popravil prevzeti. Imava dva vajenca, sama pa delava od jutra do večera. Kakor vidite, sva prejšnji hlev preuredila v delavnico. Seveda, če bi imel lepše prostore in več delovnih moči, ki bi jih mehanika res veselila ... Je pač tako, dobremu mehaniku mora biti stroj nekaj živega.«

»In šoferju,« je pridal Blaž, ki je s skrbno roko pritegoval vijake.

Macesni so se med temnimi smrekami pozlatili, jerebika zakrvala, v listnatih gozdovih so vzplamtele simfonije rdečih in žoltih barv, ko je Blaž zopet sedel za volan. Z nasmeškom je prisluškoval enakomernemu brnenju motorja. »Slišite, kako lepo vleče. Čisto pomladil se je.«

Silvester je občutil Blaževo zadovoljstvo, da se mu je posrečilo popravilo, s katerim je zopet preizkusil zaupanje vase. Stari mercedes mu je vedno bolj pri srcu. Kadar ga prehiti boljši in novejši voz, se le poredko ozre za njim s prejšnjo zavistjo.

»Kako mislite,« ga je vprašal Silvester neki dan. »Bi naju potegnil na Vršič?«

»Poskusimo.« Blaž se je nasmehnil, ker je že poznal Silvestra, da ga mikajo le višine. Z molčečo radovednostjo ga je poslušal, ko mu je svetoval, da naj vzame gorsko obutev s seboj.

Odpeljala sta se v hladnem jesenskem jutru. Silvester se je nezaupljivo oziral v nebo, ki se je vedno bolj meglilo.

»Imava smolo, Blaž. Kdo bi bil pričakoval po včerajšnjem večeru, da se bo tako skazilo.«

»Nekam sumljivo kaže. No, v vozu sva na varnem.«

Silvestrova slaba volja je naraščala, ko so se megle bolj in bolj zgoščale. Z mrkim očesom se je oziral po gorah in ni niti slišal Blaža, s kakšnim zadovoljstvom se pogovarja z motorjem.

»Ne bi storila bolje, če bi obrnila? V megle ne bova rinila.«

»Nemara se sprevedri. Malo prej sem videl okno med meglami.«

Silvester je porogljivo pristavil. »Mislim, da se bo kmalu zaprlo.«

Blaž se je tiho namuznil.

Silvester je kar naprej stegoval vrat in zbadljivo vpraševal Blaža, kje se še svetlika.

»Ne obupati,« je prigovarjal Blaž. »Bova vsaj videla, kaj pride. Ali ni zanimivo? V take megle še nisem vozil.«

»Res zanimivo, če bi se ne bila namenila na Vršič.« Silvester je umolknil in s toliko večjo nejevoljo opazoval megle.

Sajasto črne megle so se pričele valiti prek vrhov in grebenov.

»Vsak čas se vlije,« je godrnjal Silvester.

»Suhe megle«, je presojal Blaž. »Čuden veter jih meče in suši. Takih megla res še nisem videl. Človek bi mislil, da naju bodo vsak čas zagrnil, pa ni nič. Kar naprej se vale in vale. Črne kot oglje.« Čeprav je poznal Silvestra, kako je črnogled v prerokovanju vremena, je pričel to pot sam po tiho dvomiti. Vendar se ni mogel odločiti, da bi na Silvestrovo prigovarjanje obrnil.

Dolina se je ožila. Po pobočjih so se valile vedno bolj temne megle, kakor da bruha iz nevidnega žrela in jih vetrovi pritiskajo k tlom. Nebo nad njima je bilo zastrto s puhastimi mrenami.

Silvester se je še vedno pomišljal, ko je Blaž v Kranjski gori zavil na cesto proti Vršiču. Ustavil je voz ob robu ceste, izstopil in se ogledal. »Meni se zdi, da so zgornje megle redke, tiste črne so izginile. Drug veter piha.« Na cesti se je prikazal širok chevrolet in s precejšnjo brzino izginil pred njima.

»Nisva sama«, je prigovarjal Blaž. »Če sva že tu, zakaj ne bi poskusila še na sedlo.«

Silvester se je še nekaj časa molče ogledoval, potem je zlezel v voz. Mercedes se je pričel vzpenjati med gostimi smrekami. »Dobro vleče«, ga je hvalil Blaž. »Precej sva se že vzdignila.«

Nad vrhovi smrek se je svetlikalo. Ko se je Silvester sklonil, je zagledal nad sabo nebesno modrino. Dobra volja se mu je vračala. »Blaž, prav ste uganili, drug veter je zunaj.«

Blaž se je molče smehljaj. Ostro je opazoval cesto, menjaval prestave, ves zatopljen v brnenje motorja. Mercedes je z lahkoto zmagoval vzpetino in se iz ovinka poganjal v ovinek. V gozdove je posijalo sonce, da so se zalesketale rose. Na levi sta zagledala sive Prisojnikove stene. Kjer koli se je odprl pogled nazaj, se je bočilo modro nebo nad grebeni.

Blaževa napetost je prevzela Silvestra, da se je nagnil naprej ter ni odvrnil očesa od ceste in Blaževe roke na volanu. V strmem bregu so se vrstili ostrejši, vedno ostrejši ovinki. Mercedes se je hropeče pomikal enakomerno navzgor, dokler se ni cesta razširila in sta zagledala kočo.

»Tam so grobovi ruskih ujetnikov, ki so v prvi svetovni vojni gradili to cesto. Kmalu bova na sedlu.«

Pod sedlom sta zagledala ob cesti chevrolet, ki ju je bil prehitel in se zdaj hladil.

»Zakuhaj je,« je nekam zviška pripomnil Blaž. »Amerikanci radi zakuhajo. Mi je že ljubši naš mercedes, čeprav je star.« Ko je ustavil motor na zeleni jasi pred kočo, je dvignil pokrov in potipal hladilnik. »Komaj da se je segrel. Pri vožnji je treba na vse misliti. Motorja ne smeš nikoli pregnati.«

Nad Prisojnikom in Mojstrovko je bilo razpeto jasno nebo. Blaževe oči so se od zadovoljstva nad vožnjo, mercedesom in vremenom smehljale. »Včasih tudi trma zaleže.«

»To pot se vam je obnesla, čeprav vas je bolj kakor vreme zanimalo, kako bo mercedes prestal preizkušnjo. Že v dolini sem uganil, kaj vas žene naprej.« Silvester ga je potrepljal in Blaž se je hudo mušno namuznil.

Slapovi jesenskega sonca so ju oblili, ko sta se oddahnila in usedla na kamnito teme Mojstrovke. Nekaj časa sta molčala. Oči so krožile po širokem obzorju, kjer se je nebo drhteče naslanjalo na daljne grebene in samotne vrhove. Sedela sta na trdih tleh in vendar sta imela občutek, da plavata nad globinami, ki jih le slutita pod temnimi lisami gozdov. Vsenaokoli skalovje in skalovje, sivo, modrikasto, bele snežne lise v osojnih grapah. Od severa so samotni beli oblaki pluli proti jugu.

»Lepšega dne si nisva mogla izmisliti.« Silvester se je potapljaj v soncu in širnem razgledu.

»Zdi se mi, da sem pričel šele sedaj živeti,« se je izvilo Blažu. »Nikoli še nisem bil v takih gorah. Prvič v življenju v steni.«

»Dobro zavarovana pot in lepo izpeljana. Včasih je precej zračno.«

»Ko sva prišla pod steno, moram reči, da sem malo čukasto gledal navzgor. Nisem mogel verjeti, da bom priplezal gôr. Ko sem videl, kako varno se vzdigujete, sem še sam poskusil in je šlo kar lepo. Samo tam, kjer sva zavila pod previsno skalo in sem pogledal navzdol, me je malo spreletelo. Pa je hitro minilo. Čim više sva lezla, bolj varnega sem se počutil. Večkrat sem se nalašč ozrl nazaj, da bi pogledal pod steno.«

»Blaž, ali verjamete zdaj, da je še kaj lepega na svetu in ne samo motor.«

»Današnji dan mi za vedno ostane v spominu. Zdaj šele razumem, kar ste mi tolikokrat pripovedovali o gorah. Saj ne znam povedati, kako mi je bilo, ko sem vas slišal, da sva na vrhu. Kakšna tišina in sonce!«

»Tišina in samota. Samo s soncem in z oblaki se pogovarjaš in sam s seboj. Človek šele med skalami občuti, da tudi mrtvi svet živi. Tega življenja in lepote ne moreš od spodaj zagledati.«

»Tako se danes počutim, kakor da mi je mrena padla z oči.«

»V teh višinah sem vedno doživljal, da ni časa in si ga ustvarjamo samo ljudje.«

»Skoraj nobene družbe nisem imel v življenju. Mi ni bilo zanjo. Zadovoljen sem bil, če sem sedel za volanom. Zdaj pa vidim, da je še

nekaj, kar sem danes prvič spoznal. Tudi samota je človeku potrebna.«

»Mislim, da nikoli bolj kot danes.«

»Kako neumni se mi zdijo naši prepiri in sovražnosti tam doli.«

»Blaž, samo dejanje je življenje, vse drugo je cokla.«

»Le kaj ima človek od tega, če koga drugega izpodjeda, ga žali in ponižuje.«

»Vidim, da ste nekaj doživeli, kar vam še danes teži srce.«

»Res. Če bi me bili vprašali doli, bi vam lahko marsikaj povedal, tu gori bi bilo vse le prazno čenčanje.«

Sestopila sta po južnem pobočju. Blaž se je venomer sklanjal in ogledoval zelene blazinice med sivimi skalami. Začudenja ni prikrival.

»Ko sem jih videl v steni, sem mislil, da se motim. Kako se more v takem svetu med samimi skalami zakoreniniti rastlina?«

Silvester se je smehljaj, ko ga je opazoval, s kakšnim otroškim veseljem jih ogleduje. »Škoda, da jih ne morete videti, kadar so vse nabodene s cvetovi.«

Steza se je vijugala med ruševjem. Zagledala sta koč in spredaj mercedes. »Poglejte, kako pohlevno naju čaka,« se je razveselil Blaž.

Ko sta stala pred njim, se je Blažu zopet oglasila šoferska žilica. »Škoda, da ne znate voziti. Če bi sami pripeljali na Vršič, bi tudi doživeli nekaj podobnega, kakor sem jaz v steni.«

V sedmem letu njunih voženj je Blaževa prisebnost rešila mercedes. Vračala sta se iz Raven, skozi Mežiško dolino, kjer je Silvester obiskal rudnike. Prevalila sta gozdnati greben po razdrapani cesti in se spustila v dolino. Nenadno je Blaž ustavil in zaskrbljen dvignil pokrov. Iz hladilnika je puhala para.

»Že davi sem moral dvakrat ustaviti.« Blaž je nemirno opazoval hladilnik. »Ne bi se začudil, če bi mi bil zakuhal v bregu, ampak takole na ravni cesti. Ne gre mi v glavo, zakaj?« Kakorkoli si je prizadeval odkriti vzrok, ni se mu posrečilo. Čakala sta med širnimi njivami in travniki.

»Že dalj časa nisem imel hujših preglavic z njim, kar dobro je vlekel. Res, to mi je danes uganka,« je modroval Blaž. »In prav sedaj, ko sem nameraval zastopstvu sporočiti, da je prevozil preko dve sto tisoč kilometrov.«

»Dve sto tisoč?« se je začudil Silvester.

Blaž se je ponosno nasmehnil. »Ne bi verjeli, pa je res.«

»Zakaj ste hoteli to sporočiti zastopstvu?«

»Takemu vozu podeli tovarna posebno priznanje. Če kateri, naš mercedes bi ga res zaslužil. Moral bi jim poslati še fotografijo in nje-

gov življenjepis,« se je šalil Blaž, »potem bi nam morda poslali nov voz. Tega bi lahko postavili v muzej.«

Med šalami se je hladilnik umiril in Blaž je sedel za volan.

»Veste kaj, kar sporočite, Blaž. Še mene zanima, kaj bodo odgovorili.«

Vozila sta dobre pol ure, ko je zopet zapuhala para. Blaževa nejevolja je naraščala, lotevala se ga je nestrpnost, ki je doslej Silvester še ni opazil na njem.

»Poskusil bi izmenjati vodo.«

V bližini ni bilo opaziti hiše. Silvester se je spomnil kmeta Orešnika. »Nekaj streljajev od tod poznam kmeta, kjer bi lahko izmenjala vodo. Mislim, da se prav tamle odcepi pot in potem nekaj minut navkreber. Bi vzdržal?«

Blaž je še nekaj časa čakal in potem pognal voz. Dva psa na dolgi verigi sta pred gospodarskim poslopjem divje lajala in se zaganjala proti vozu, ko se je ustavil na prostranem dvorišču.

Na vratih se je prikazal Orešnik. Ko je ugledal Silvestra, se je s počasnimi koraki približal in pozdravil. Pogladi si je košate brke pod orlovskim nosom. Izpod sršečih obrvi so sive oči ošinile voz in s trdim pogledom obstale na Silvestru. »Že dolgo se nismo videli. — Kaj vaju je prineslo. — Vode?« Zbadljivo se je zasmel. »Vode, no, te sramote mi ne bosta storila, da bi moral starega znanca z vodo napajati. — Sedita v uto. Takoj se vrnem.« Mimogrede je pomignil tudi Blažu, da naj sede.

»Okoličani so mu dejali kmečki kralj,« je tiše pripomnil Silvester. »Vse naokoli, kar vidite, je njegovo. Kakšen sadovnjak. Včasih mi je pripovedoval, koliko pridela žita in krompirja in koliko napreša. Mislim, da so bili tudi gozdovi tam zadaj v gori njegovi. Koliko je sedaj obdržal, ne vem.«

Orešnik je prinesel posodo zlatega jabolčnika, mesa in hlebec kruha. »Pijta in si postrezita.«

Šele sedaj mu je Silvester pojasnil, da sta zares prišla po vodo.

»Če ni hujšega, bosta tudi voz napojila. Kar v kuhinjo naj stopi. Ženska mu bo dala, kar je potrebno. Tudi cevi so pri hiši. Pri nas se najde vse.«

Medtem ko se je Blaž ukvarjal z vozom, se je Orešniku razvozlala beseda. »Sedem križev že nosim, pa takih časov še nisem doživel. Rad bi vedel, kako bodo živeli, če bo kmeta hudič pobral. Takó ga mora. Vse sili v tovarne, ki rastejo kakor gobe. Moja dva sta šla. Prej sta se vozila s kolesi, zdaj ima starejši že motor. Včeraj je šla še hči. Z mlajšim sva se prekleto udarila. Nagovarjal me je, da bi kupili trak-

tor. — Kadar bodo moje kosti pod zemljo, boš lahko čeznje s traktorjem oral — sem mu dejal. Potem je prišel z zadrugo, takrat sem mu pokazal vrata. Nekaj časa se je mulil, potem ga je starejši spravil v tovarno. Tako sva ostala s staro sama in vse delo na naju. Ne vem, česa bi se lotil. Ali živine ali bi šel na njivo. Kdo bo letos krompir kopal? Kdo zvozil? Fanta res priskočita in poprimeta, ko se popoldne vrneta, če se vrneta in nimata sestankov, — toliko je še kmečke krvi v njima. — Pa to ni vredno besede. Pri nas ni delo požiralo samo enega človeka, še deset bi jih bilo premalo. Ne mislite, da sem tako neumen, da ne bi vedel, kam se vse obrača. Konca pa ne vidite, ne vi ne kdo drug. Zase vem, da se Orešnik ne bo podal, dokler ga ne bo zadušila zemlja.«

Silvester je previdno, da ga ne bi razdražil, poizvedoval, koliko gozdov mu je še ostalo. Orešnik se je odgovoru izognil. V sivih očeh se je zablislilo. »Še to je preveč, saj nisi nikjer več svoj gospodar.«

Blaž se je vrnil v uto. Orešnik ga je pogledal od strani in se pikro nasmehnil. »Takahle ne vidim rad. Samo motorji in stroji jim roje po glavi. Kaj je njim zemlja. — No, le pijte. Odrežite si kruha in mesa. Ne smete zameriti staremu Orešniku, če pove, kaj mu je na srcu.«

Poslovili so se in Orešnik ju je spremil do voza. »Voz ni kaj prida,« jima je smeje se segal v roke. »Toliko se tudi Orešnik spozna na avtomobile.«

Mercedes je brnel po široki cesti med širnimi njivami. Gozdovi so zapirali obzorje, v dalji so štrleli v nebo tovarniški dimniki.

»Zdaj vidite, Blaž, povsod se voziva skozi revolucijo. Staremu je izpodnesla tla.«

»Tako je nasajen, da še šoferjev ne mara videti.«

»Poznam ga že dolgo. To je bila le šala. Če bi ga bili prej poznali, bi se od srca nasmejali, kakšne je znal razdirati. Zdaj ga vse grize in ne ve, nad kom bi se znesel. Dobro je povedal, da nihče ne vidi konca. Orešnik je bister mož in vidi naprej, da ne bodo ljudje nikoli več tako mislili, kot je mislil on in njegov oče.«

Silvester je skozi okno ogledoval zeleni svet okoli sebe in občudoval, kako skrbno je obdelan. »Ne, ljubezen do zemlje se ne da zatreti,« je premišljal. »Brez ljubezni bi tudi ne rodila več. Res, modrost starih gospodarjev izumira, novi jo bodo oživili. Kako? ... Čas jo bo rodil in stroj jim bo olajšal delo.«

Cesta se je vzpela, Blaž je menjal prestavo. Na ovinku je zagledal Silvester drvečega motorista tik pred vozom. Preden se je zavedel, kaj se dogaja, je Blaž sunkovito zavil v levo, da je Silvester omahnil. Motorist je bliskovito puhnil med žito, kjer se je prevrnil.

»Za las sva ušla.« Blaž se je smehljal, vendar Silvestru ni ušlo, da mu roke drhte.

»Samo sekundo še in bi bila treščila drug v drugega. Pridrvel je po napačni strani in se ni mogel več izogniti v desno. Takrat sem z vso silo obrnil na levo, da sem se komaj obdržal na cesti. Odprl sem mu prostor, da se je pognal v žito, drugače se ne bi bili rešili. V takih trenutkih ni časa za premišljanje. Kar prešine te, kaj moraš storiti. Če se ti posreči, je dobro, če ne...« Blaž je ustavil voz in ga skrbno pregledal. »Samo zavora se je malo ogrela.«

Nekaj dni je bil Blaž zopet redkobeseden in čemerren. »Nerodno je, da sta brata opustila mehanično delavnico. Premišljam, kam bi odpeljal voz, da bi ga skupaj s strokovnjakom pregledala. Ne morem ugotoviti, zakaj hladilnik zakuha.«

Posrečilo se mu je iztakniti starega znanca, ki je imel potrebno orodje. Po daljšem preiskovanju sta dognala, da se je v hladilniku nabral kamen. »Časa nam bo vzelo. Tako popravilo je zelo zamudno.« Vendar se mu je obraz zopet razjasnil.

Po popravilu sta se vozila še eno leto brez večjih nezgod, ko je Silvester prejel odlok, da morajo vse ustanove oddati avtomobile v skupne servise.

Silvester se je spomnil zlovoljnega Blaževega obraza, ko se je prvič usedel v mercedes, s katerim sta se potem vozila devet let. To pot so se mu oči žalostno zasenčile. »Našega v servis ne bodo vzeli.«

»Prazna tolažba, Blaž. Ne moremo ga obdržati.«

»Verjemite, težko bi se ločil od njega. Res je, da ni veliko vreden, ampak vleče spet dobro. Tako mi je, kakor da sem zrasel z njim.«

»Tudi jaz ga bom pogrešal. Človek se na nekaj naveže. Vam je tovarna že odgovorila?«

»Vsak čas pričakujem. — Kako, če bi poskusili, morda bi se dal odlok za tega veterana obiti.«

»Ne gre, Blaž, od mercedesa se bova morala posloviti.«

Servis res ni sprejel mercedesa. Zalivkali so ga, dokler se ne oglasi kupec. Zapuščen je samotaril v stari lopi, le Blaž ga je večkrat obiskal.

Zastopstvo tovarne je obvestilo Blaža, da je odposlala tovarna mercedesu posebno priznanje, njemu pa zlato značko in darilo.

Blaž, ki si je bil poiskal novo službo, se je prišel posloviti od Silvestra. »Brez volana ne morem živeti. Nisem mislil, da se bom moral ločiti od ustanove in še od voza, ki sem ga imel rad kakor bolehnega otroka.«

»Vem,« je čustveno pripomnil Silvester. »Če bi ne bilo vas, bi mercedes ne bil prevozil teh kilometrov.« Toplo sta si segla v roko.

»Še nekaj bi vam rad povedal,« je dejal Blaž. »Zastopstvo je odsvetovalo, da bi v mercedesu pritrdili ploščico s priznanjem, ker ne bo več služil ustanovi.«

Sedaj je čakal mercedes čisto samotnen v lopi. Ogledalo si ga je več kupcev, dokler se ni odločila neka podeželska šola za šoferje in po nizki ceni sklenila kupčijo.

Na večer, preden so ga odpeljali, je Silvester stopil do lope. Odpahnil je vrata. Večerna svetloba je oblila žaromete. Silvester je imel prvi trenutek občutek, kakor da ga žalostno gleda dvojje belih oči iz polteme, v kateri je stal črni mercedes.

»Kdo ve, v kakšne roke prideš, stari?« je premišljal Silvester in ga ogledoval z ljubeznivim očesom. »Anahronizem današnjih dni,« se je smehljaj. »In vendar... koliko živih spominov je združenih s tabo. Vozil si me po kolovozih in cestah, ko je sonce zlatilo valujoča žita, mimo samotnih grobov, skozi tišine gozdov, v katerih so se žarki igrali s sencami in so nežne srne preskakovale cesto. Hitela sva skozi vasi, med starimi častitljivimi domovi, visokimi bloki, opečnimi hišami, na hitro zloženimi za streho človeški sreči. Ustavljala sva se pred tovarnami, v dolinah, kjer so v teminah pod nama ljudje kopali rude. Vzpenjala sva se čez gorske prelaze med skalovitimi prepadi, do razgledov na širne daljave. Vozila sva se skozi revolucijo, ki preorava življenje na naši zemlji in pretresa ves svet. Kolikokrat sem sedel ob robu ceste in potrpežljivo čakal, da je Blaž ukrotil tvoje muhe. Kaj misli in sanj se je spočelo v tebi? Deset let sva preživela skupaj. Zdaj odhajaš brez priznanja, ki ti ga je matična tovarna poslala, kot star izrabljen voz, dokler se ne sesuješ in te ne vržejo med staro železje.«

Še nekaj časa se je obotavljal Silvester pred lopo. »Tudi jaz,« ga je obšlo, »sem se s tabo postaral in ne spadam več v današnji čas. Tudi jaz čakam, da me življenje odloži...« Potem je zapahnil vrata in zamišljen počasi odšel.

Novi lastniki so mercedes odpeljali.

Neki dan se je Blaž oglasil pri Silvestru. »Nisem pozabil, kar sem vam nekoč obljubil. Spomin na naš mercedes.« Oči so se mu nasmehnile, ko je Silvestru izročal preprosto akvarelno podobo starega mercedesa.

Silvester mu je še enkrat toplo segel v roko, potem je položil v predal spomin na deset let prevoženega življenja v zvestem mercedesu.